

Рецензія
на дисертаційну роботу Коструби Тетяни Миколаївни «Трав'яні
ергазіофіти та їх інвазії у флорі Середнього Придніпров'я»,
представлену до захисту на здобуття наукового ступеня доктора
філософії за спеціальністю 091 «Біологія»

Дисертаційна робота Коструби Тетяни Миколаївни «Трав'яні ергазіофіти та їх інвазії у флорі Середнього Придніпров'я» присвячена комплексному дослідженню особливостей адвентивних рослин, зокрема, ергазіофітів, флори Середнього Придніпров'я, з'ясуванню закономірностей їх поширення, натуралізації та інвазії.

Робота викладена на 356 сторінках і складається із вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, також містить перелік умовних скорочень, включає анотацію та додатки з ілюстраціями. Матеріали дисертації висвітлені у 25 наукових публікаціях, з них 3 статті у наукових виданнях, що індексовані у наукометричних базах даних Web of Science та Scopus, 5 статей у наукових фахових виданнях України, 16 робіт опубліковані у матеріалах конференцій.

У вступі обґрунтована актуальність, наукова новизна та мета досліджень. Актуальність досліджень та наукова новизна отриманих результатів не викликають сумнівів. Добре пояснена необхідність вивчення спонтанного поширення та інвазій трав'яних ергазіофітів, зокрема рослин, які були інтродуковані як квітниково-декоративні.

Розділ 1. «Історичний огляд проблеми натуралізації чужорідних видів рослин» дуже добре розкриває історичні моменти дослідження проблеми натуралізації чужорідних видів та їх небезпеки для біологічного різноманіття екосистем. Авторка детально опрацювала усі доступні наукові джерела, приділивши достатньо уваги як історично цінним, так і сучасним дослідженням. Важливим у цьому розділі є підрозділ з історії інтродукції та введення в культуру економічно важливих для людства рослин, в якому проведений дисертанткою ґрунтовно аналіз літературного матеріалу, дає

можливість встановити основні джерела як контрольованого, так і неконтрольованого завезення чужорідних рослин та підняти низку проблем, пов'язаних з інвазійним поширенням різноманітних груп культурних рослин та можливих шляхів їх вирішення на регіональному та глобальному рівнях. Цінною є частина огляду присвячена стану проблеми фітоінвазій в різних регіонах України, включаючи Середнє Придніпров'я, та ролі урбанізованих територій, парків та ботанічних садів у неконтрольованому поширенні інтродуцентів. Імпонує те, що авторка піднімає проблему спонтанної гібридизації та необхідності її обов'язкового контролю.

Розділ 2. «Природні умови та історико-етнографічні особливості Середнього Придніпров'я» цікавий описом історико-етнографічних особливостей Середнього Придніпров'я та висвітленням зв'язку історично-культурного розвитку цієї частини України з розвитком землеробства та садівництва.

Розділ 3. «Матеріали та методи дослідження» добре описує сучасну методологію використану для проведення дисертаційних досліджень. Важливо, що в роботі поряд з аналізом гербарного матеріалом було використано результати польових досліджень.

У розділі 4. «Ергазіофітофіти Середнього Придніпров'я та осередки їх натуралізації» детально описано основні інтродукційні центри, які знаходяться, або знаходились раніше на території досліджень, включаючи як ботанічні сади, дендропарки, дослідні станції, так і зелені господарства, розсадники, садові центри міст і селищ. Дисертанткою проведено велику роботу щодо етноботанічного вивчення флори старовинних парків та парків-пам'яток садово-паркового мистецтва місцевого значення, результати такої роботи мають історико-культурну цінність.

Відмічено роль аматорського квітникарства, садівництва та городництва у поширенні нових ергазіофітів, їх акліматизації та натуралізації. Важливо, що було визначено і вторинні біотопи в яких найчастіше поширюються ергазіофіти, та осередки розповсюдження

ергазіофігофітів. А спонтанну флору не лише досить детально проаналізовано за таксономічним складом та походженням, але і класифіковано за темпами натуралізації.

Результати науково-дослідної роботи викладені у Розділі 5. «Структурний аналіз ергазіофігофітів Середнього Придніпров'я» є найбільш вагомими та науково-цінними. Наведено анотований конспект культивованих трав'яних рослин та ергазіофігофітів містить список визначених 1103 видів Середнього Придніпров'я із зазначенням їх географічного походження, природнього ареалу, життєвої форми, екоморфи, способу спонтанного поширення чи імміграції, ступеня акліматизації та господарської групи. Слід відмітити детальний аналіз ергазіофітів групи квітниково-декоративних рослин. Важливо, що дисертанткою враховано не лише види культивованих рослин, а й міжвидові гібриди, культивари відомого та невідомого походження, які часто є більш пристосованими до нових умов і поширення яких є неминучим із розвитком комерційних зв'язків між країнами в аграрному секторі.

Важливо, що авторка приділяє увагу особливостям будови вегетативних органів рослин та робить досить успішну спробу встановити певні закономірності між життєвою формою рослин, та їх поширенням в умовах України. Правильно відмічає гідрологічний фактор, як один з лімітуючих факторів росту та розвитку інтродуцентів

В ході ознайомлення з роботою виникли ряд зауважень та побажань.

Деякі терміни, якими оперують безпосередньо у роботі потребують більш точнішого пояснення. Так, поняття «культивовані корисні трав'яні рослини» наведене в об'єкті досліджень все ж таки доцільніше було б замінити на «культивовані трав'яні рослини», оскільки «корисність» як культурних рослин так і дикорослих є досить відносним поняттям.

У підрозділі 4.2. «Осередки розповсюдження ергазіофігофітів» досить детально подано опис досліджуваних рослин як ергазіофігофітів, так і ергазіоліпофітів, тому термін «ергазіоліпофіти» варто було б додати і в назву

цього підрозділу. Тим більше, що була проведена детальна пошукова робота із залученням архівних матеріалів, саме щодо надання знайденим видам статусу «реліктів культури».

Розділ 6. «Інвазії ергазіофітофітів у флорі Середнього Придніпров'я» є досить об'ємним.

Аналіз літератури щодо тлумачення термінів: акліматизація, натуралізація, інвазія, та поетапності проходження цих процесів рослинами можна було б перенести з підрозділу 6.1. «Поетапність натуралізації чужорідних рослин» у підрозділ 1.1 «Проблеми натуралізації інтродуцентів у світі та Україні» розділу 1, який можна було б і дещо скоротити. А в підрозділі 6.1. лише показати схему подолання інтродукованими чужорідними рослинами основних обмежуючих бар'єрів, зображену на Рис. 6.1, якою керувалися при виконанні роботи. У підписі до Рис. 6.1 вказати що схема (Richardson et al., 2000) була доповнена О.І. Шиндером.

На рис. 6.2 «Розподіл різних груп квітниково-декоративних рослин за ступенями акліматизації та натуралізації у Середнього Придніпров'я» показано розподіл 1333 видів квітниково-декоративних рослин, однак в анотованому списку вказано 1103 види усіх досліджених ергазіофітів Середнього Придніпров'я. Варто було уточнити інформацію подану на рис. 6.2 у тексті. Також, словосполучення «...у Середнього Придніпров'я» замінити на «...у Середньому Придніпров'ї» або «... Середнього Придніпров'я»

Частина матеріалу підрозділів 6.2., 6.3, 6.4, які стосуються аналізу літератури щодо біоморфологічних особливостей інвазійно-активних видів та їх поширення в Україні доцільно було б винести окремим підрозділом розділу 1 або дещо скоротити. Літературний матеріал не відволікав би увагу від власних результатів, отриманих дисертанткою під час аналізу історії культивування, акліматизації, натуралізації трав'яних інвазійних видів Середнього Придніпров'я висвітлених у підрозділах 6.5 «Інвазійні декоративні трав'яні ергазіофітофіти Середнього Придніпров'я», 6.6.

«Потенційно інвазійні декоративні трав'яні ергазіофіти Середнього Придніпров'я».

Висновки, наведені в кінці роботи чіткі, повні, вдало висвітлюють результати роботи.

Список використаних джерел вичерпний, містить велику кількість літератури присвяченої робочій термінології та історичному огляду проблеми досліджень, містить достатню кількість нової та іноземної літератури.

Підсумовуючи вищесказане, зазначаю, рецензована робота є результатом тривалих і детальних наукових досліджень, за оформленням і викладом матеріалу вона відповідає всім вимогам. Викладені вище зауваження та побажання не зменшують цінності отриманих наукових результатів.

Дисертаційну роботу Коструби Тетяни Миколаївни «Трав'яні ергазіофіти та їх інвазії у флорі Середнього Придніпров'я» рекомендую до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 091 «Біологія».

Старший науковий співробітник
відділу квітниково-декоративних рослин
Національного ботанічного саду
імені М.М. Гришка НАН України,
канд. біол. наук

Тетяна ЩЕРБАКОВА

